

EUROPSKA DIMENZIJA U OBRAZOVANJU – NJEZIN NASTANAK, RAZVITAK I AKTUALNO STANJE

Vinko Zidarić
Zagreb

UDK 37.014(4)
Stručni rad

Primljeno: 10. 11. 1995.

Europska dimenzija obrazovanja ili europska dimenzija u obrazovanju formirana je kao multilateralni projekt u Vijeću Europe i Europskoj uniji, u čijim se dokumentima i aktivnostima može sagledati njezin nastanak i razvitak. Ona polazi od nacionalnih interesa i integriteta školskih sustava, nastojeći pronaći i definirati njihove zajedničke i "pridodane" nastavne i ostale sadržaje i vrijednosti u traganju za europskim zajedništvom i identitetom, koji će činiti europsku obrazovnu politiku. Njena je zadaća unapređivanje međunarodne suradnje, međusobnog razumijevanja i stvaranje uvjeta za olakšanu radnu i ostalu pokretljivost na sveukupnom europskom prostoru. Oblici i sadržaji njezine primjene i provedbe različiti su, a obuhvaćaju međunarodne projekte povezivanja, razmjene, susreta i studentskih boravaka učenika, nastavnika i škola, usklađivanje nastavnih planova i programa, udžbenika i načina školovanja i stručnog usavršavanja nastavnog osoblja, kao i interakciju i komplementarnost svih odgojno-obrazovnih aktivnosti. Iako europska dimenzija obrazovanja nije čvrsto strukturiran kao multilateralni projekt, ona sve više postaje stvarnost u školskim sustavima država članica Vijeća Europe i Europske unije nastojeći da se postigne kreativna sinteza različitosti, sukladno političkim i ostalim zahtjevima i potrebama suvremene i osobito buduće Europe.

1. UVODNE NAPOMENE

1 1. Ideja o europskoj dimenziji u obrazovanju ili europskoj dimenziji obrazovanja, koja se javlja i pod nazivom europeizacija obrazovanja, formirana je kao multilateralni projekt u Vijeću Europe i Europskoj uniji (tada Europskoj zajednici) sredinom osamdesetih godina. Ona je rezultat nastojanja da se po-

mognu i unaprijede europski integracijski procesi, koji su u početku imali pretežito gospodarsko-politička obilježja. Stvaranje zajedničke europske obrazovne politike treba omogućiti i ubrzati radnu i ostalu pokretljivost, komuniciranje i suradnju na europskom prostoru. U dokumentima i aktivnostima Vijeća Europe i Europske unije, koji i dalje pružaju najveću potporu europskoj dimenziji obrazovanja, može se sagledati njezina geneza, faze razvitka i sadržajnog oblikovanja i perspektiva.

Oblici i sadržaji provedbe europske dimenzije obrazovanja raznoliki su. Temeljno je nastojanje da se pronađu zajednički ili slični nastavni i drugi sadržaji, koji će predstavljati "pridodanu vrijednost", jer europska dimenzija nije koncipirana kao nadnacionalni projekt niti je zamjena za postojeće nastavne predmete. Ona polazi od integriteta nacionalnih obrazovnih sustava, dosljedno ih poštuje, nastojeći da pronađe sličnosti i zajedništvo u različitostima. S obzirom na to da su za njezinu primjenu nužne odgovarajuće političke odluke, legislativa, promjene u školskim sustavima i nastavnoj praksi, pojavile su se razlike u načinu njezine provedbe u državama članicama. Osnovne su aktivnosti povezane s međunarodnom suradnjom, razmjenama, susretima i boravcima učenika, nastavnika i škola, koji trebaju pomoći uzajamnom poznavanju, razumijevanju i stvaranju europskog zajedništva.

1.2. Jedan od značajnih poticaja za europeizaciju i internacionalizaciju školskih sustava zemalja Zapadne i Sjeverne Europe bile su migracije stranih radnika i članova njihovih obitelji tijekom šezdesetih i do sredine sedamdesetih godina, koje su dovele do velikog priljeva strane djece u škole ovih zemalja i obvezu njihove prisilne europeizacije i internacionalizacije. Nakon promjena u Srednjoj i Istočnoj Europi 1989. godine ideja europske dimenzije obrazovanja dobila je novu zadaću u sklopu nastojanja da se uspostavi zajedništvo na sveukupnom europskom geopolitičkom prostoru. Budući da zemlje Srednje i Istočne Europe nisu sudjelovale u stvaranju izvorne ideje europske dimenzije obrazovanja, njezini su je protagonisti morali prilagoditi i prestrukturirati izvan prostora ograničenog pripadnošću regionalnim organizacijama i proširiti na cijelu Europu.

Na taj se način ideja europske dimenzije obrazovanja našla pred složenom zadaćom da pomogne Europi kako bi postala – Europom, da se prevladaju ideološke i druge podjele, koje su bile prisutne u obrazovnim sustavima dvaju antagoniziranih političkih blokova. Osim toga, njezino uvođenje treba sagledati i povezati s ostalim aktualnim multilateralnim projektima, kao što su obrazovanje za demokraciju, ljudska prava i europsko građanstvo, obrazovanje migranata i manjina, interkulturalno obrazovanje, borbu protiv ksenofobije, nacionalizma, rasizma i antisemitizma i dr. Projekt je ponajprije usmjeren prema mladima, koji trebaju steći obrazovanje za ravnopravno sudjelovanje u budućoj Europi, za suradnju, međusobno razumijevanje i shvaćanje međuovisnosti, kao i za dijalog s preostalim dijelom svijeta.

2. EUROPSKA DIMENZIJA U OBRAZOVANJU U AKTIVNOSTIMA VIJEĆA EUROPE

2.1. Zalaganje Vijeća Europe (VE) za europsku dimenziju u obrazovanju započelo je gotovo njegovim osnivanjem 1949. godine. U Europskoj kulturnoj konvenciji iz 1954. godine istaknuta je potreba obrazovanja za europsko razumijevanje. Polazeći od ideja iz Preporuke Opće skupštine UNESCO-a (18. zasjedanje, Pariz, 19. studeni 1974.) o obrazovanju za međunarodno razumijevanje, suradnju i mir i obrazovanju za ljudska prava i temeljne slobode, VE u svome drugom srednjoročnom planu (1981.-1986.) navodi zadaću (10.1) pružanja potpore svijesti o kulturnom identitetu Europe u njezinoj različitosti i stvaranju mogućnosti za dijalog i razumijevanje s ostalim dijelovima svijeta, kao i zadaću (11.3) o nužnosti pružanja potpore nacionalnim školskim sustavima za stvaranje, kako je definirano, javne svijesti o Europi i stimuliranje aktivne suradnje i komuniciranje među Europljanima.

2.2. Jedan od prvih dokumenata Vijeća Europe, koji najavljuje ideje što će kasnije prerasti u europsku dimenziju u obrazovanju, jest Preporuka Komiteta ministara Vijeća Europe država članica o unapređivanju svijesti o Europi u srednjim školama (Br. R/83/4) od 18. 4. 1983. U njoj se ukazuje na to da je nastupilo vrijeme kada mladi više ne mogu biti građani samo svoje zemlje ili regije nego i Europe i svijeta, a za to moraju biti pripremljeni i obrazovani. U potpunosti se poštuje nacionalni identitet, ali se traže mogućnosti i putovi za ostvarivanje europskog i svjetskog zajedništva. Prema Preporuci, obrazovanje za svijest o Europi treba sadržavati ključne pojmove kao što su: demokracija, ljudska prava i temeljne slobode, tolerancija i pluralizam, međuovisnost i suradnja, ljudsko i kulturno jedinstvo i različitosti i konflikt i promjene.

Ove esencijalne zasade za formiranje zajedništva obrazovnih sustava u interpretaciji VE-a istodobno će postati i temelji za izgradnju europske dimenzije u obrazovanju. Učenje o svijesti o Europi u srednjim školama država članica, prema Preporuci, treba obuhvatiti i prevenciju od rata, nenasilno rješavanje konflikata, razgovore o europskoj kulturnoj baštini, doprinosu migracija (uvijek se svijest o Europi povezuje s obvezom shvaćanja migracija), očuvanju ekologijske ravnoteže, korištenju energije i prirodnih resursa, promjenama u komuniciranju, trgovini i odnosima sa zemljama u razvoju i dr. Navodi se da su prioritetni nastavni predmeti za formiranje svijesti o Europi suvremeni jezici, povijest, zemljopis i društveni studiji, uz ukazivanje da se mogu obuhvatiti i ostali, kao što su znanosti, tehnologija, umjetnosti i dr.

Drugi se sklop prijedloga odnosi na nastavnike, koji u nastavi o svijesti o Europi trebaju koristiti aktivne, istraživačke metodičke postupke, kao i omogućiti učenicima da sudjeluju u školskim i izvanškolskim aktivnostima koje imaju međunarodnu dimenziju (razmjena, korespondencija, osnivanje europskih klubova u školama itd.). Učenici trebaju sudjelovati u donošenju odlu-

ka i preuzimanju odgovornosti za sudjelovanje u demokratskom društvu. Tako se svijest o Europi izjednačava s razinom osposobljavanja za sudjelovanje u demokraciji i za shvaćanje i prihvaćanje Europe.

Slijedeći je prijedlog u Preporuci da nastavnici upoznaju djelovanje međunarodnih vladinih i nevladinih organizacija, kako bi informirali učenike o njima, kao i nastavne i ostale materijale iz drugih zemalja da bi proširili nastavne sadržaje, a također uključivali u nastavni proces nositelje drukčijih kultura. Ukazuje se na veliko značenje školovanja i sručnog usavršavanja i studijskih boravaka nastavnog i ostaloga školskog kadra izvan neposredne nastavne prakse u inozemstvu.

2.3. Za poimanje europske dimenzije u obrazovanju i izgradnju njezine osnovice posebice je značajan Izvještaj o europskoj dimenziji obrazovanja, koji je pripremljen u Vijeću Europe 1989. godine za njegovu Parlamentarnu skupštinu. To je bio pokušaj davanja sinteze tadašnjih spoznaja o ovoj ideji i osnove za dogovor država članica o njezinom daljnjem razvitku. U izvještaju je konstatirano da se VE desetljećima bori za sukus europske dimenzije obrazovanja, iako ne pod tim nazivom, ali da je izostala koherentna akcija u njezinom oblikovanju, provedbi i širem uključivanju sudionika u obrazovanju. Naglašava se da je za uvođenje europske dimenzije u obrazovanju vrlo relativno sagledati stanje svijesti o Europi u nastavnika, učenika i mjerodavnih školskih organa, pogotovo što se ovo pitanje tretira više kao političko. Ističe se da svijest o Europi treba biti prisutna u školovanju i stručnom usavršavanju nastavnog osoblja. VE posebno podupire međunarodne razmjene nastavnika od 1969. godine stipendiranjem njihovih studijskih boravaka u inozemstvu i organiziranjem seminara za nastavnike o europskim temama u Donaueschingenu (za 20 godina primjene ovakvoga načina stipendiranja oko 1000 stanovnika država članica boravilo je u inozemstvu na studijskim boravcima).

U izvještaju se ukazuje da europska dimenzija ne može biti zamjena za neki nastavni predmet, niti su to europske studije, koje su uvele neke države članice. Težište formiranja svijesti o Europi u učenika jest u nastavi zemljopisa i povijesti, stoga je sugerirano da se u njihovoj nastavi pronalaze povezujući elementi. Prijedlog je, na primjer, da učenici istodobno proučavaju jedan segment povijesti i da kompariraju svoja znanja. Preporučeno je da se u nastavi ovih dvaju predmeta uvedu aktualni događaji, jer su bliži europskoj dimenziji, i upozoreno je na osjetne razlike u učenika u znanjima koje iz povijesti dobivaju u školi i informacija koje dobivaju iz masovnih medija, kao i na potrebu da se u nastavi povijesti Europu svede u svjetski kontekst.

Drugi kapitalni aspekt europske dimenzije obrazovanja, koji je naprosto ulaznica za njega, jest znanje stranih jezika. VE se sustavno, od početka svog djelovanja, zalaže za osposobljavanje za izravno komuniciranje, kako bi se ostvarilo lakše i bolje razumijevanje, stoga je postavljen minimalni zahtjev da učeni-

ci svladaju jedan strani jezik. Istraživanja u Vijeću Europe pokazala su da u državama članicama postoji najviši stupanj svijesti upravo o značenju učenja stranih jezika radi ostvarivanja europske dimenzije obrazovanja, što se iskazuje u nastavnim planovima i programima, djelovanju nastavnika, interesu učenika i sadržajima udžbenika. Budući da za ostale nastavne predmete, osim zemljopisa i povijesti, nedostaje zajednička strategija učenja o Europi, u Izvještaju se pledira za izgradnju multidisciplinarnog pristupa na sintezi različitih političkih doktrina.

U Izvještaju su definirane akcije koje će postati nositelji ovoga projekta: stvaranje međunarodnih veza, susreti i razmjene škola i učenika, korespondencija, razmjena izložbi i svih vrsta informacija i informativnih materijala, zajednički boravci i studijski izleti, obilježavanje Europskog školskog dana, osnivanje europskih klubova u školama i dr. Predloženo je kompjuterizirano povezivanje škola u Europi, kako bi se obogatio nastavni plan i program i podigla međunarodna svijest učenika, koji će razvijati zajedničke projekte, razmjenjivati podatke i informacije o životu i kulturi drugih zemalja i aktivno koristiti znaje stranih jezika. U provedbu europske dimenzije treba biti uključen izazov kompjutera i informacijske tehnologije budućnosti. Veliku ulogu u povezivanju mladih imaju mediji, jer neposredno utječu na njihovo formiranje vizije Europe i svijeta te ih zato treba uključiti u razvijanje koncepta europske dimenzije obrazovanja.

Izvještaj se zalaže za opću, načelnu definiciju europske dimenzije obrazovanja. On je ne daje, ali obrazlaže njezine sastavnice. Ukazuje da se pod Europom podrazumijeva "prošlost, sadašnjost i budućnost ljudi koji žive na geografskom području cijelog kontinenta", kao i da pojam Europe nije jedinstven i da ne može biti standardiziran, niti sinonim za članstvo u Vijeću Europe, Europskoj uniji ili sličnoj organizaciji. U razvijanju europske dimenzije u obrazovanju treba polaziti od različitosti u kulturi, povijesti i zemljopisu, poštivati ih i promicati, jer europski element u ovom projektu ne može biti informiranje nego upravo potpora različitostima, ali i stvaranje njihovih međuodnosa i korelacija. Osim toga, europska dimenzija u obrazovanju inkorporira sva opća načela djelovanja Vijeća Europe (ljudska prava, demokracija, tolerancija, solidarnost i dr.), koja su definirana u Europskoj kulturnoj konvenciji 1954. godine, a nalaze se također u drugim projektima Vijeća Europe iz područja obrazovanja, posebice o interkulturnom obrazovanju.

2.4. Ovako široko postavljeni i elaborirani prijedlozi i stajališta uveli su ideju o europskoj dimenziji obrazovanja u djelatnost Vijeća Europe, tako da se ona od tada pojavljuje pod tim nazivom i sadržajnim osnovama. Prijedlozi iz Izvještaja dobili su svoju interpretaciju u Preporuci br. 1111 (1989.) o europskoj dimenziji obrazovanja, koju je Parlamentarna skupština Vijeća Europe usvojila 22. 9. 1989. Preporuka je sublimirala stajališta iz Izvještaja i vođenih rasprava o njemu, prihvatila ih i afirmirala kao opća načela Vijeća Europe u obrazovanju i kul-

turi. Bitna je dopuna zalaganje da se ostvari suradnja s ostalim međunarodnim i regionalnim organizacijama kako bi se stvorio zajednički koncept, kao i da se u aktivnosti uključe i zemlje Srednje i Istočne Europe (koje u to vrijeme još nisu bile članice VE-a). Novina je i prijedlog da se radi konkretizacije i koordinacije mjera u provedbi europske dimenzije obrazovanja formira Europski centar za nastavnike u Strasbourgu.

Podržavajući ideje i prijedloge iz Izvještaja, Vijeće Europe se u Preporuci založilo da se ponajprije školski sustavi otvore za prihvatanje europske dimenzije obrazovanja, s napomenom da "mjere trebaju biti efikasne a ne i obvezatno originalne". One se trebaju provoditi u duhu otvorenosti i suradnje sa zemljama izvan Vijeća Europe i izvan Europe, jer je otvorenost osnovna snaga europske dimenzije u obrazovanju.

Potporu ideji europske dimenzije obrazovanja dala je i Stalna konferencija lokalnih i regionalnih organa Europe, koja djeluje u okviru Vijeća Europe. Ona je na svom 26. zasjedanju 1991. godine usvojila Rezoluciju (225/1991) o doprinosu lokalnih i regionalnih organa europskoj obrazovnoj politici. S obzirom na visok stupanj decentralizacije školstva u većini zemalja članica VE-a, veoma je značajna iskazana spremnost lokalnih organa da pruže pomoć programu obrazovne suradnje Vijeća Europe i doprinesu njegovoj konkretizaciji. Stalna konferencija je posebno pozvala lokalne i regionalne vlasti da pomognu akciju VE-a za uvođenje europske dimenzije u obrazovanje, proglašavajući je važnim dijelom europske obrazovne politike. Predložila je da se povećaju financijska sredstva za unapređivanje školskih razmjena i međudržavne suradnje škola, zatim da se uvedu nove teme u nastavu (među njima i one o položaju djece migranata, etničkih i kulturnih manjina), da se pokrenu projekti o specifičnostima obrazovne djelatnosti u velikim europskim gradovima, o borbi protiv rasizma, socijalne ekskluzivnosti i kriminala i sl.

Ideja europske dimenzije u obrazovanju poduprta je i u tijelima i dokumentima Vijeća Europe koja se bave kulturnom suradnjom. Tako se u Izvještaju Parlamentarne skupštine Vijeća Europe o kulturnoj suradnji (od 19. 4. 1988.) daje potpora općim postavkama na kojima se zasniva projekt europeizacije obrazovanja. U njemu je postignuta opća suglasnost da se europski kulturni identitet definira kao različitost i iskazuje da je Vijeće Europe otvoreno prema svim kulturama u Europi, bez političkih i komercijalnih ograda, ali i upozorava da je upravo o kulturi i kulturnim pitanjima mnogo nesporazuma i nedorečenosti. U Izvještaju je i upozorenje da se javljaju udvostručavanja aktivnosti VE-a i Europske zajednice. Ovaj Izvještaj kao i aktivnosti drugih tijela VE-a, pomogli su u stvaranju opće klime za razvitak i prihvaćanje europske dimenzije obrazovanja.

2.5. Ako se Izvještaj i Preporuka iz 1989. godine mogu označiti kao prva faza neposrednog angažiranja Vijeća Europe na projektu europske dimenzije u

obrazovanju, onda bi druga faza bilo 17. zasjedanje Stalne konferencije ministara prosvjete u Beču 16. i 17. 10. 1991. Za to je zasjedanje Obrazovni komitet Vijeća za kulturnu suradnju pripremio posebni dokument pod nazivom "Europska dimenzija obrazovanja: nastava i sadržaj nastavnog plana i programa". Obrazovni komitet pošao je od toga da je proces uvođenja europske dimenzije u obrazovanju u državama članicama započeo, ali da su bitne promjene u konfiguraciji Europe padom komunizma u Srednjoj i Istočnoj Europi i početkom djelovanja Jedinstvenog europskog akta od 1993. godine obvezale na novo promišljanje europske dimenzije obrazovanja.

Prevladala je spoznaja da će mladi ljudi rasti u demokratskom, multikulturalnom i multijezičnom europskom društvu, u kojem će rad, učenje i odmor biti povezani s mobilnošću, razmjenom i komunikacijom. Osim toga eurocentrizam zamjenjuje svijest da suvremeni tehnološki razvitak dovodi do svjetske međuovisnosti. "Living European dimension" sve više postaje realnost. Više nisu dovoljna znanja, sposobnosti i nazoni koji se zatvaraju u kontekst jedne države, stoga se mora poznavati Europa i svijet. Obrazovni komitet ističe da se obrazovanje mladih Europljana mora zasnivati i na viziji Europe, odnosno na općim načelima i trajnim vrijednostima na kojima se temelji suvremeno društvo (mir, suradnja, tolerancija, uzajamno poštivanje i razumijevanje, poznavanje i prihvaćanje opće europske baštine, solidarnost, ljudska prava, vladavina prava, pluralistička demokracija i dr.).

U dokumentu se ukazuje da su rapidno izmijenjeni opći društveni uvjeti postavili pitanje o novom sadržaju europske dimenzije obrazovanja, koja u dostignutom stupnju gospodarskog i tehnološkog razvitka u Europi i svijetu treba postati dinamičan, razvojni i multiplicirani koncept. U početku se taj koncept zasnivao na razmjeni ideja o obrazovnim problemima, politici i praksi u Europi radi identificiranja rješenja i moguće strategije. Zatim je slijedilo zalaganje da njezina bit bude učenje o Europi, ponajprije u povijesti i zemljopisu, i učenje za Europu podizanjem europske svijesti u školi. Sadašnje je središnje pitanje, po mišljenju Obrazovnog komiteta, "kako identificirati bitnu osnovu znanja i sposobnosti koju svi Europljani trebaju steći u školi", je li to moguće ostvariti i što će predstavljati europsku dimenziju.

Nova su pitanja dovela i do dilema, jer ideja europske dimenzije obrazovanja donosi opasnost, u trenutku kada se od nje traži da bude definirana kao zbroj znanja i informacija, da podijeli Europljane, jer treba uklopiti, ujednačiti i pomiriti različite interese i prioritete koji se iskazuju na lokalnom/regionalnom, nacionalnom i globalnom planu. Osim toga, može se pojaviti podjela na Europljane koji su "naučili europske sadržaje" i na one koji za to nisu imali prigodu. Neke su europske zemlje imigracije pod utjecajem zapošljavanja strane radne snage ubrzale procese internacionalizacije svojih obrazovnih sustava, jer je tržište rada najviše europeizirano. Migracije mogu biti jedna od stimulativnih pretpostavki da se uvede europska dimenzija obrazovanja.

Međutim, radnici migranti i članovi njihovih obitelji nisu prelaskom granice automatski formirali svijest o Europi, stoga se postavlja pitanje koji se elementi u njihovom stručnom obrazovanju i osposobljavanju mogu definirati kao "europski", tj. dogradnjom te zajedničke, europske komponente olakšati postupke nostrifikacije i ekvivalencije.

2.6. Stalna konferencija ministara prosvjete na svom 17. zasjedanju u Beču 16. i 17. listopada 1991. usvojila je Rezoluciju br. 1 pod istim naslovom iz Izvještaja "Europska dimenzija obrazovanja: nastava i sadržaj nastavnog plana i programa". Vijeće Europe je u njoj reafirmiralo stajališta iz Izvještaja pozivajući se u preambuli na svoje prethodne rezolucije o europskoj dimenziji. Opći cilj europske dimenzije obrazovanja definiran je kao "unapređivanje europskog zajedništva", zasnovanog na načelima multikulturalnog i multijezičnog europskog društva. U uvodu se upozorava da je u razvitku ove ideje došlo do teškoća i tenzija, stoga se apelira da se pomogne u njihovom rješavanju, "s pomoću odgovarajućih politika u organizaciji škola, sadržaja nastavnog plana i programa i nastavnih metoda". Upućen je poziv obrazovnim strukturama, vladinim i nevladinim organizacijama da zajednički djeluju na unifikaciji Europe.

U Rezoluciji se definira da su obrazovne zadaće uvođenja europske dimenzije stvaranje zajedništva europskih naroda i zemalja na novoj osnovi, da se mlade ljude osposobljava za europski identitet (pored svoga nacionalnog i globalne odgovornosti) i da se otvara europska perspektiva za koju su "nužne europske odluke". Podsjeća se na opće vrijednosti europske zajednice, u kojoj obrazovanje mora afirmirati europsku različitost. Unapređenjem europske dimenzije u obrazovanju pomoći će se da se u školama stvori svijest o toj različitosti, o europskim političkim i društvenim strukturama, o povijesnoj pozadini njezinoga stvaranja, njezinoj kulturi i zajedništvu i različitosti, njezinoj višejezičnosti, razvitku europske ideje i institucijama koje tu ideju nose i provode, i potrebi stvaranja zajedničkih odgovora na europske izazove. Na taj je način europska dimenzija u obrazovanju u cijelosti povezana sa ostvarivanjem europskog zajedništva.

Ponavlja se nužnost da europska dimenzija bude zastupljena u svim obrazovnim područjima. U osnovnoj se školi prednost daje neposrednom učenikovu iskustvu, dok se u srednjoj školi otvaraju mogućnosti djelovanja u svim nastavnim predmetima, kao i u uvođenju dopunskih. Vrlo se konkretne zadaće, čak i teme, daju za nastavu povijesti, zemljopisa, društvenih znanosti i ekonomije, sa zahtjevom da se uloga Europe uvijek povezuje sa svjetskim kretanjima. Iznimno se značenje daje nastavi stranih jezika i preporuča uvođenje dvojezične nastave u srednjim školama. Ostali nastavni predmeti, uključujući i klasične jezike, također se trebaju uključiti u promicanje europske baštine i zajedničke obrazovne tradicije. Podupiru se i preporučuju zajednički pedagoški projekti kao što je "Europski školski dan" i stvaranje veza, suradnje i razmjene učenika, studenata, nastavnika i škola. Posebno se ukazuje na et-

ničku i kulturnu heterogenost nastalu zbog migracija, kao prigodu za afirmaciju zajedničkog života i interkulturalnog obrazovanja.

Rezolucija je pozvala države članice da se više angažiraju u razvijanju ideje europske dimenzije obrazovanja provedbom dosadašnjih zajedničkih dokumenata VE-a i povezivanjem s ostalim multilateralnim obrazovnim projektima. U tom je cilju preporučila brojne konkretne zadaće na promicanju europeizacije obrazovanja. Ona je bila stvarni doprinos ubrzanja provedbe europske dimenzije obrazovanja.

3. EUROPSKA DIMENZIJA U OBRAZOVANJU U AKTIVNOSTIMA EUROPSKE UNIJE/ EUROPSKE ZAJEDNICE

3.1. Ideja europske dimenzije obrazovanja pojavila se u Europskoj uniji (EU) paralelno s njezinom pojavom u Vijeću Europe (sve su zemlje članice EU-a istodobno i članice VE-a), tako da u njihovu djelovanju u odnosu na ovaj projekt ima paralelizma, pa i određene (korisne) konkurencije. Iako se Rimski ugovor od 25. ožujka 1957. nije bavio obrazovanjem, Europska zajednica od sredine sedamdesetih godina u svoju djelatnost uključuje i obrazovanje, a dogovore o obrazovnim pitanjima potvrđuje zajedničkim zaključcima i rezolucijama. Tako je u Rezoluciji ministara prosvjete od 9. 2. 1976. dana osnova za početak obrazovne suradnje država članica EU-a. U njoj je predložena razmjena informacija o školskim sustavima, njihova usporedba i unapređivanje nastave jezika. Stuttgartskom deklaracijom od 19. 6. 1983. preporučuje se uspostavljanje suradnje ustanova višeg obrazovanja radi unapređivanja znanja o europskoj kulturi, povijesti i europskoj svijesti. U Deklaraciji iz Fontainebleaua od lipnja 1984. godine pokrenuta je rasprava o identitetu Zajednice, što je začetak ideje o europskom građaninu, koju je definirao Ad Hoc Komitet za Europu naroda u ožujku 1985. godine.

Svoje konačno opredjeljenje za europsku dimenziju obrazovanja EU je potvrdio Rezolucijom Vijeća i ministara prosvjete (88/C 177/02), koja je usvojena 24. 5. 1988. U toj se Rezoluciji EU zalaže za poduzimanje konkretnih mjera radi uvođenja europske dimenzije u obrazovanje, što će omogućiti mladima da upoznaju vrijednosti europske civilizacije i osnova na kojima Europljani danas djeluju, posebice o demokraciji, društvenoj pravdi i ljudskim pravima. Mladež država članica EU-a mora upoznati prednosti koje ova organizacija pruža, ali isto tako i probleme i izazove koje zajedništvo donosi, kako bi bili pripremljeni za sudjelovanje u razvitku EU-a. Upozorenje je kao i kod Vijeća Europe da uvođenje europske dimenzije u obrazovanje ne znači zalaganje za eurocentrizam, nego i osposobljavanje za međunarodnu kompeticiju i svjetsko tržište, koji traže građanina s globalnom vizijom, sofisticiranim interkulturalnim sposobnostima i znanjem neeuropskih jezika.

Na razini država članica, uz puno poštovanje njihovih obrazovnih sustava i struktura (što u EU-u uvijek ističu, kao i u VE-u) utvrđeno je da su im osnovne zadaće donošenje odgovarajuće političke odluke radi uvođenja europske dimenzije u obrazovanje, njezino uvođenje u školske programe i nastavu (književnost, jezici, povijest, zemljopis, društvene znanosti, ekonomija, umjetnosti), izrada nastavnih materijala koji će obuhvatiti europsku dimenziju, stručno usavršavanje nastavnog osoblja, unapređivanje kontakata i susreta nastavnika i učenika i potpora svih aktivnosti koje pomažu jačanju slike Europe u obrazovanju.

Zajednica je formirala radnu skupinu stručnjaka radi praćenja i unapređivanja suradnje u vezi s europskom dimenzijom u obrazovanju, koja će razmjenjivati informacije o konceptima i rezultatima njezina uvođenja u državama članicama, izraditi informacijske materijale o Zajednici i njezinim institucijama, pomagati suradnju na školovanju i stručnom usavršavanju nastavnika, njihovim razmjenama i studijskim boravcima (putem programa kao što su Erasmus i Arion, organiziranjem Europskog ljetnog seminara za instruktore i sl.), podupirati uvođenje dodatnih mjera radi ubrzanja procesa europeizacije obrazovanja (formiranje nacionalnih tijela, njihova međudržavna suradnja, aktivnosti znanstvenih i istraživačkih institucija kao što su *The European University Institute* u Firenci, *The College of Europe* u Brugesu, *The European Institute of Public Administration* u Maastrichtu, *The European Schools* itd.)

U ovoj se Rezoluciji EU zalaže za maksimalnu konkretizaciju programa za uvođenje europske dimenzije u obrazovanje, za pružanje potpore svim akcijama u školama i izvan njih, posebice za mobilnost nastavnika, studenata i učenika i njihove studijske boravke u zemljama članicama (predlažu da se u ove akcije uključe i roditelji učenika radi upoznavanja stvarnosti života u drugim europskim zemljama), kao i da se organiziraju međunarodni skupovi, formiraju europski klubovi u školama, proslave Dana Europe i ostalih zajedničkih praznika, športska suradnja, povezivanje gradova i škola, razmjena nastavnih i informativnih materijala i sl.

3.2. Pet godina provedbe ove Rezolucije bilo je povodom da Komisija Europske unije izradi "Zeleni papir o europskoj dimenziji obrazovanja" (objavljen u rujnu 1993. godine), u kojem je pošla od novog legislativnog konteksta u EU-u nakon Ugovora u Maastrichtu. Članak 127 ovoga Ugovora definira novi odnos EU-a prema suradnji država članica u području obrazovanja. U njemu je obrazovna suradnja prvi put označena kao čimbenik zajedništva Europske unije i s tim u vezi određene su obveze država članica i EU-a. Među njima je navedena i zadaća "razvijanja europske dimenzije u obrazovanju, posebice putem nastave i diseminacijom jezika zemalja članica." Osim toga, u članku 126 (poglavlje 3, paragraf 1) EU se obvezuje da će doprinijeti "razvitku kvalitete obrazovanja podupiranjem suradnje među državama članicama i, ukoliko je potrebno, potporom i dopunjavanjem njihove akcije."

Na taj je način EU dobio novi i više obvezujući temelj za suradnju država članica u obrazovanju, osobito za uvođenje europske dimenzije. Međutim, provedba ovoga članka Ugovora ovisit će i o funkcioniranju zajedničkog tržišta i njegovog utjecaja na obrazovanje i osposobljavanje, kao i o tome kakve će biti potrebe za ljudskom radnom snagom u sklopu društvenih i socijalnih promjena. Europska dimenzija u obrazovanju treba također pomoći da se obrazovni procesi prilagode novom ekonomskom, društvenom i kulturnom okruženju, kako bi mladi bili osposobljeni da mogu prihvatiti buduće odgovornosti kao europski građani. Oni moraju unaprijediti svoje lingvističke kompetencije, poznavanje drugih, uzajamno razumijevanje i sposobnost rada s drugim nacijama i u drukčijem okruženju. To će biti, kako navode u "Zelenom papiru", njihov "bonus za EU".

"Zeleni papir" promovira stajalište da je uvođenje europske dimenzije poticaj za unapređivanje kvalitete obrazovanja, jer proširuje i obogaćuje nastavne sadržaje i školovanje te usavršavanje nastavnog osoblja, otvara oblike transnacionalne kooperacije, potiče stvaranje novih nastavnih programa i materijala itd. Europska dimenzija potiče također učenike za učenje jezika i upoznavanje drugih kultura, čime se stvaraju uvjeti za stručnu i radnu pokretljivost mladeži, olakšava prijelaz iz škole u radni život i mogućnosti zapošljavanja na europskom tržištu.

3.3. Posebnu pozornost izaziva definiranje europske dimenzije u obrazovanju kao "pridodane vrijednosti". EU, kao i uvijek, naglašava da su organizacija i sadržaj obrazovanja u potpunoj nadležnosti njegovih članica i da može pokrenuti samo dopunske i subsidijarne akcije. Na razini EU-a definirane su opće zadaće obrazovanja: jednakost šansi za svakoga, davanje mladima osjećaja odgovornosti za život u međuovisnom društvu, razvijanje učenikovih sposobnosti da djeluje samostalno i procjenjuje kritički, stvaranje uvjeta da mladi ostvare svoj puni potencijal, osobito razvijajući u njih obvezu da uče tijekom cijeloga života te osposobljavanje učenika za prijelaz u radni život i rukovođenje tehnološkim promjenama. U takvom se konceptu europska dimenzija pojavljuje kao "pridodana vrijednost", koja će mlade usmjeriti prema europskom građanstvu, zasnovanom na demokraciji, jednakosti, podjeli vrijednosti, međuovisnosti i uzajamnom poštivanju. Ona treba pomoći da se poštuju različiti kulturni i etnički identiteti i eliminiraju oblici šovinizma i kseonofobije. Pomoći će učenikovu socijalizaciju u transnacionalnom kontekstu i njegovo bolje razumijevanje današnje i još više sutrašnje Europe, kako bi bio osposobljen "odigrati ulogu na europskoj pozornici". Prema tome, Europska unija, kao i Vijeće Europe, europsku dimenziju sagledava kao obogaćivanje postojećih obrazovnih i ostalih vrijednosti, a ni u kojem slučaju kao zamjenu za njih.

EU smatra školu središnjim realizatorom europske dimenzije obrazovanja, jer sjedinjuje sve ciljne skupine. Škola treba postati nositeljem ideje europeizaci-

je i razvijanja dinamičkih i međuovisnih odnosa koje ova ideja implicite sadrži. U "Zelenom papiru" se navodi da se u realizaciji mora početi od suradnje, mobilnosti i razmjene, koji su glavni elementi izgradnje nove Europe. Na toj se osnovi, preko transnacionalnih projekata, partnerstva i kooperativnih informacijskih mreža, razrađuju oblici i sadržaji akcija za uvođenje europske dimenzije. Mladež tijekom školovanja treba dobiti "prvo iskustvo mobilnosti", tj. na osnovi bilateralnih aranžmana mogućnost boravka u inozemnoj sredini u okviru EU-a. Ta se zadaća odnosi također i na nastavno osoblje i ostale sudionike u obrazovanju koji trebaju poznavati Europu, sudjelovati u europskoj kulturi i postati njezinom transmisijom.

Posebnu pozornost u EU-u daju nastavi jezika, koju smatraju temeljnim preduvjetom za europsku dimenziju u obrazovanju, stoga se u "Zelenom papiru" EU zalaže da joj se da viši status, da se pomogne projektima kao što su dvojezična nastava i europski razredi i dr. Nastavnici i učenici trebaju biti osposobljeni da razvijaju europsku perspektivu, prevladavaju jezične i kulturne zapreke i sudjeluju u zajedničkoj europskoj kulturnoj baštini. Ukazuje se na velike mogućnosti obrazovanja na daljinu, koje uz pomoć tehnoloških inovacija može olakšati transfere znanja i informacija. Sveobuhvatno informiranje tretira se kao esencijalno pitanje za uvođenje europske dimenzije u obrazovanje, čemu trebaju poslužiti i postojeće informacijske mreže EU-a, kao što je EURYDICE. Zalaže se za pokretanje znanstveno-istraživačkog rada, jer uvođenje europske dimenzije predstavlja inovaciju u obrazovanju, koja treba biti znanstveno utemeljena. U "Zelenom papiru" se također zalaže da se uvodi strani jezik u nastavu različitih nastavnih predmeta, kako bi multikulturne škole postale "laboratorijima za pedagoške inovacije" i neposredno doprinijele uvođenju europske dimenzije u obrazovanje.

Nakon objavljivanja "Zelenog papira" Europska unija nastavila je s identificiranjem prioriteta i konkretnih akcija u vezi s europskom dimenzijom obrazovanja. Tome je pridonio i Europski parlament, koji je u Rezoluciji o obrazovnoj i stručnoj politici iz lipnja 1992. godine ukazao na značenje integriranja ove ideje u opće obrazovanje i procese ustanovljavanja europskog građanstva. Potporu je pružio i Ekonomski i socijalni komitet (23. 9. 1992.), zatraživši da EU bude maštovitija u uvođenju europske dimenzije u obrazovanje u državama članicama. Ovim dokumentima Europska je unija dala solidnu osnovu da države članice konkretiziraju akcije i aktivnosti na uvođenju europske dimenzije u svoje škole, da se među njima ostvari interakcija i komplementarnost.

4. PROVEDBA EUROPSKE DIMENZIJE U OBRAZOVANJU

4.1. Rekapitulirajući iskazana stajališta Vijeća Europe i Europske unije, njihove prijedloge, ideje i konstatacije u vezi s uvođenjem europske dimenzije u obra-

zovanje, moguće je dati okvirnu shemu za realizaciju ovoga projekta i njegovu valorizaciju. Osnovni su preduvjeti za njezino uvođenje odgovarajuće političke odluke i legislativa – nacionalna i lokalna/regionalna. Politička odluka ne mora biti izdvojena ukoliko je već sadržana u općem odnosu države prema europskoj integraciji (takva odluka implicira i pozitivan odnos prema ideji europske dimenzije u obrazovanju). U odnosu na legislativu neke su države članice ovih regionalnih organizacija donijele izdvojene odluke, kojima ovaj projekt prihvaćaju kao sastavni dio aktivnosti svoga školskog sustava, što ima osobito značenje i kao osnova za pribavljanje dodatnih financijskih sredstava.

Shema o provedbi europske dimenzije u obrazovanju, nakon postignute opće suglasnosti na multilateralnom planu i odluke o njezinom prihvaćanju u pojedinoj zemlji, ima sljedeće temeljne odrednice:

a) Nastavni plan i program

Najveće se mogućnosti za njezino uvođenje nalaze u nastavi jezika, povijesti i zemljopisa, ali i u društvenim predmetima, umjetnosti, prirodnim znanostima. Europska dimenzija nije zaseban nastavni predmet: ona treba biti "pridodana vrijednost" u svim nastavnim predmetima.

b) Europski studiji

Oni obuhvaćaju izdvojenu nastavu posebnih europskih sadržaja u skladu s uzrastom kojem su namijenjeni. Predstavljaju jednu od mogućnosti za uvođenje europske dimenzije, o čemu su mišljenja podijeljena.

c) Nastavnici

Nastavnici imaju ključnu ulogu u provedbi europske dimenzije u obrazovanju, stoga je nužno da se za tu zadaću posebno obrazuju i stručno usavršavaju. Preporuke su da se to obavi tijekom školovanja pomoću posebnog predmeta s europskim sadržajima ili organiziranjem tečajeva, uz obvezatno sudjelovanje nastavnika u programima međunarodne razmjene. Stručno usavršavanje se obavlja pomoću tematskih tečajeva, razmjenom, susretima i boravcima u ostalim europskim zemljama radi upoznavanja školskih sustava, kulture i načina življenja.

d) Učenici

Program europske dimenzije obrazovanja namijenjen je učenicima svih uzrasta i svih oblika školovanja i osposobljavanja. Oni moraju postati njegovim aktivnim sudionikom, a europsku dimenziju će usvojiti u nastavnom procesu, izvanškolskim aktivnostima, susretima, kontaktima, razmjenama, boravcima, zajedničkim akcijama s vršnjacima iz drugih zemalja, u sredstvima javnog pri-

općavanja i sl. Bitno je da im se omogući spoznaja europskih vrijednosti, u kojima i njihova zajednica ravnopravno participira svojim jezikom, kulturom, baštinom i dr.

e) Nastavni materijali

Za konkretizaciju eropske dimenzije nužni su posebno izrađeni i prilagođeni nastavni materijali o različitim aspektima europskog suživota, namijenjeni svim učeničkim uzrastima, nastavnicima, roditeljima i školskoj upravi uz upotrebu najsuvremenije tehnologije.

f) Upravna struktura

Bez obzira na postojanje legislativnih uporišta za uvođenje i provođenje europske dimenzije u obrazovanju, vrlo je bitno da se u školskoj upravnoj strukturi na svim razinama osigura kontinuirani način informiranja, praćenja, koordinacije i evaluiranja ovih aktivnosti kao integralnog dijela školskog sustava i društva u cjelini.

g) Sredstva javnog priopćavanja

U provođenju europeizacije školstva od posebnog je značenja da ideja i duh ovoga projekta budu prisutni u sredstvima javnog priopćavanja, čiji je utjecaj na djecu i mladež iznimno velik. Oni trebaju biti zastupljeni u cjelokupnom programu, kao i u zasebnim programima u kojima će se njegovati europska svijest.

4.2. Izvještaji država članica VE-a i EU-a potvrdili su da se ova osnovna shema može primijeniti, ali da su rezultati i iskustva raznoliki. Svaka zemlja čuva integritet svoga obrazovnog sustava, a uvođenje europske dimenzije pretpostavlja i njegovu promjenu. U tom su pregledu zanimljiva iskustva Velike Britanije, u čijim je školama nakon Rimskog ugovora 1957. godine slijedila kampanja da se uvede novi odnos prema Europi i europskim pitanjima u svim nastavnim područjima. Stvorena je opća pozitivna klima, a slijedom multilateralnih dogovora Vlada je donijela političku izjavu o europskoj dimenziji u obrazovanju, što je dovelo do postupnog integriranja europskih ideja u nastavni plan i program. 1979. godine osnovan je Centar za europske studije, koji je kasnije integriran sa Središnjim uredom za obrazovne posjete i razmjene. Tako je stvorena jedinstvena institucija za europsku dimenziju u obrazovanju, u koju je uključeno 118 asocijacija u Velikoj Britaniji. Centar je razvio međunarodno partnerstvo sa sličnim centrima u 15 europskih zemalja. Izdaje svoj list *Euronews*, u kojem informira škole o novostima u vezi s uvođenjem europske dimenzije u obrazovanje. Neposredno pomaže školama i koledžima u organiziranju aktivnosti s europskim temama, vodi i koordinira međunarodne programe i razmjene, organizira nagradno natjecanje za školske projekte pod

nazivom "Razvoj europske svijesti", o čemu izdaje i posebne časopise "EDIT" ("European Dimension in Education") i "European Awareness". Središnji ured za obrazovne posjete i razmjene svake godine utvrđuje opsežan program aktivnosti na promicanju europske dimenzije obrazovanja, koji obuhvaća razmjene nastavnika u okviru EU i Europe, razmjene učenika, odjeljenja i škola, kratke tečajeve u inozemstvu, stipendije, zajedničke europske projekte i dr.

Drugi smjer aktivnosti u Velikoj Britaniji odnosi se na nastavni kadar, za koji pripremaju udžbenike, priručnike i materijale o europskoj dimenziji. Fakultet za obrazovanje Sveučilišta Nottinghame Trent objavio je, na primjer, 1990. godine udžbenike dr. Georgea Antonourisa pod naslovom "Europska dimenzija u školovanju nastavnika", a Centar za europske studije tiska posebnu seriju o europskoj dimenziji, namijenjenu školovanju nastavnika. U obrazovanju nastavnog osoblja za provođenje europske dimenzije polazi se od obveze da spoznaju odnos razlika – konflikt – zajednica te sve međuođnose koji se u njoj događaju, a neizbježno ih donosi proces europeizacije obrazovanja. U okviru tih odnosa u Velikoj Britaniji se razvija i strategija interkulturalnog obrazovanja.

4.3. I ostale europske zemlje provode različite aktivnosti radi konkretnog provođenja europske dimenzije u obrazovanju. U Francuskoj je težište na nastavnom planu i programu, dok je u Portugalu glavno usmjerenje na izvanškolskim aktivnostima i osnivanju europskih klubova u školama (imaju ih više od 600). U Nizozemskoj se prednost daje međunarodnoj suradnji škola, za koju je holandska vlada u 1994. godini izdvojila 4 milijuna nizozemskih guldena (samo za škole općeg srednjeg obrazovanja). Njihova je vlada objavila i dokument o internacionalizaciji obrazovanja, slično kao i u Švedskoj, gdje je 1989. godine usvojen Akcijski program o internacionalizaciji obrazovanja. Švedska daje prednost stručnom usavršavanju svojih nastavnika u inozemstvu. Tako je, na primjer, za ove programe planirala u proračunu za 1993. godinu 14 milijuna švedskih kruna.

Na europskoj razini, ponajprije u okviru EU-a i VE-a, postoje različiti međunarodni projekti, programi, akcije, natjecanja, seminari za nastavnike i druge aktivnosti radi promicanja europske dimenzije u obrazovanju. Jedno je od vodećih natjecanja "Europa u školi", koje je započelo u Francuskoj 1953. godine. Vijeće Europe je preuzelo pokroviteljstvo nad njim 1957. godine, a od 1960. godine dobiva financijsku pomoć od Europske kulturne fondacije. Od 1986. godine u natjecanje je uključena i Komisija Europske unije, čija se koordinacija obavlja u Bonnu. Natjecanje "Europski školski dan" prihvaćeno je kao modelno za razvijanje obrazovnih mreža i suradnje u okviru projekta europske dimenzije u obrazovanju. Procjenjuje se da je u njemu sudjelovalo oko 600.000 učenika u 19 europskih zemalja u razdoblju do 1993. godine. Njegov je cilj povećanje svijesti o Europi u učenika, studenata i nastavnika, upoznavanje s tijekovima i problemima njezine unifikacije i aktivno uključivanje i davanje doprinosa demokratskoj Europi i stvaranju odgovornosti za nju. Uz natjecanje se organiziraju serije međunarodnih skupova i radionica na kojima

mladi Europljani razmatraju i razrađuju pitanja europeizacije obrazovanja.

5. NEKA OPĆA PITANJA

5.1. Proteklih deset godina, otkako su Vijeće Europe i Europska unija inaugurirali ideju europske dimenzije u obrazovanju, predstavlja razdoblje njezine afirmacije i pretvaranja u realitet europskih škola. Države članice konsenzusom su prihvatile i poduprle ovaj projekt, ali su njegova provedba i praksa različite i još uvijek nedostatne. Istraživanja ukazuju da će razlike i dalje postojati, jer su uvjeti i pristupi u pojedinim zemljama različiti. Neke su zemlje ideju internacionalizacije obrazovanja u svoj školski sustav imale ugrađenu, čime je stvorena opća senzibilizacija društvene sredine za prihvrat europske dimenzije u obrazovanju. Složeniji je put njezina prihvata u zemljama gdje je takvo iskustvo manjkavije, kao i u onima koje se nalaze u tranziciji nakon naglih društvenih promjena, prisiljene da obnavljaju svoje školske sustave na nacionalnim, kulturnim i drugim vrijednostima koje su dugo bile zapostavljene.

Ideja europske dimenzije u obrazovanju kreće se u područjima koja su nova, sa stalnom pojavom novih izazova i dilema, stoga ju je teško u cijelosti sagledati i artikulirati. Već prvi susret s njom u teoriji i osobito u praksi izaziva pitanje o značenju velikog repertoara riječi, pojmova i sintagmi s europskim predznakom (europski identitet, kultura, baština, svijest, perspektiva, način mišljenja i dr.), koje ovaj projekt pokreće. Na njihovoj nedorečenosti inzistiraju osporavatelji ovog projekta, smatrajući da se bavi samo "tehničkim pitanjima uz veliku pompu". Temeljno je pitanje što znači "europska dimenzija". Što je u njoj "europsko"? Tko, i na osnovi kojih kriterija, odlučuje o njezinoj "dimenziji"? Odgovori su različiti i uglavnom mogu biti prihvaćeni na razini njihove funkcionalne upotrebljivosti, ali dublje promišljanje otkrit će nejasnoće.

Dokumenti EU-a i VE-a o europskoj dimenziji u obrazovanju ne daju definitivne odgovore. Uvijek se naglašava da se radi o sintezi europskih različitosti, koje treba poštivati i razvijati, u kojoj svi trebaju biti ravnopravno zastupljeni i tražiti put do nje. Ta sinteza se ne može graditi na osnovi pripadnosti nekoj regionalnoj organizaciji ili biti mehanički zbroj kultura. Inzistiranje na priznavanju i podupiranju različitosti i traženju njihovog "europskog zajedništva" predstavlja prividni i stvarni paradoks ovoga projekta, stoga njegovi protagonisti uvijek ističu da je on rezultat političkog dogovora radi stvaranja europskog zajedništva, identiteta i ostalih europskih vrijednosti, a da rezultate iz prakse treba valorizirati i dići ih na razinu generalizacije.

5.2. Uvođenje europske dimenzije vrlo je složen obrazovni projekt i dugoročni izazov za školske sustave. Za njezinu operativnu razradu nužna je novelirana ili nova obrazovna politika. Ona ne može mijenjati školske sustave, nego u njima treba tražiti svoj prostor, ali se ne može niti automatski uvesti u postojeće školske institucije, jer zahtijeva makar minimalna dodatna rješenja. S obzirom na to da europska dimenzija nije nadteorija ili skup aksioma koje treba samo

primjenjivati u školama, ona traži kreativno preispitivanje svih segmenata prije uključivanja u nastavni proces (izmjenu nastavnih planova i programa, izradu udžbenika i nastavnih materijala, školovanje i stručno usavršavanje nastavnog osoblja i dr.). U njoj je dinamička komponenta, stoga prisiljava sudionike u obrazovanju da tragaju za oblicima i sadržajima europskog zajedništva i za putovima do njega sukladno s općim dogovorima.

Pojam "pridodane vrijednosti", koju ova ideja implicira, postavljen je također široko. Njega treba promatrati sa stajališta sadržaja koji će se pridodavati da bi se europeizirao obrazovni proces, kao i izgrađivanje spremnosti za njegovu recepciju. Provedba europske dimenzije ukazuje na široke mogućnosti, među kojima dominiraju međunarodne veze, kontakti, susreti, razmjene i ostali oblici suradnje, što je u nekim sredinama tradicija, na koju se ovaj projekt oslanja. Stvarna je zapreka obveza da se za ovakvu suradnju osiguraju znatna financijska sredstva, koja sve sredine ne mogu osigurati na isti način, što nosi opasnost pojave novih razlika.

Uvođenje europske dimenzije u obrazovanje i njezin stvarni domet ovisit će o razvitku općih europskih ideja, svijesti o Europi, procesu europeizacije, europskom identitetu i dr. Europska dimenzija u obrazovanju postala je sastavni i strateški dio ovih kretanja, pokrenula države članice, škole, nastavnike i učenike na nove angažmane i generirala protok i cirkulaciju europskih ideja među njima. Rezultat je političkih odluka i nastojanja da se povežu obrazovni sustavi u Europi i mladima pruže sadržaji te kreira duh buduće, izmijenjene Europe. Taj sklop akcija i aktivnosti nije omeđen europskim horizontima, jer europska dimenzija u obrazovanju ima i zadaću osposobljavanja za ravnopravni dijalog sa ostatkom svijeta. Ideja europeizacije obrazovanja jest i ideja njegove internacionalizacije, tj. jedan od mogućih odgovora na izazove globalizacije i univerzalizacije.

6. ZAKLJUČNE NAPOMENE

6.1. Uvođenje europske dimenzije u obrazovanje diktirano je ponajprije političkim interesima, iskazanim i potvrđenim zajedničkim dogovorima u Vijeću Europe i Europskoj uniji. Ona treba pomoći da se ubrza, ojača i sadržajno obogati europski integracijski proces i istodobno pripremi mladež za preuzimanje odgovornosti u sutrašnjem svijetu, u kojem će europska i svjetska dimenzija, zahvaljujući općem napretku, biti odrednica življenja.

6.2. Europska dimenzija je zanimljiv, izazovan i istraživački obrazovni projekt, kojem još nedostaje šira teorijska elaboracija i definitivni obrasci djelovanja. Ona predstavlja borbu protiv zatvaranja i parcijalizacije školskih sustava u vrijeme opće međuovisnosti. To je otvoren projekt, u čijem je oblikovanju i realizaciji škola najvažnije mjesto, ali isto tako su značajne institucije izvan školstva. Njega treba sagledati u korelaciji s ostalim multilateralnim obrazovnim projektima, s kojima daje osnove za stvaranje nove europske obrazovne politike.

6.3. Iako Hrvatska još nije članica organizacija koje su nositelji ideje europske dimenzije u obrazovanju, u koju se inače postupno uključuju zemlje Srednje i Istočne Europe slijedom njihova prijama u Vijeće Europe, ona treba graditi i izgraditi svoj aktivni odnos prema ovom multilateralnom projektu. Za to ne postoje formalne zapreke, jer je sudjelovanje u njemu omogućeno državama nečlanicama. Osim toga, Hrvatska kao zemlja europske tradicije može projektu ponuditi i dodatne sadržaje. Specifičnosti njezine aktualne situacije, posebice teret rata, izbjeglice i prognanici, trebaju također biti uključeni u projekt europeizacije obrazovanja, jer su oni stvarnost Europe, koju nositelji europske dimenzije obrazovanja nedostavno obrađuju.

6.4. U europsku dimenziju obrazovanja ugrađeno je nastojanje stvaranja ravnopravnosti za sve, izmjenu oblika dominacije i stereotipa, što u uvjetima tradicije i rasporeda ekonomske moći može djelovati i utopijski. To je razlogom potrage za uspješnom praksom i njezinom afirmacijom, koja bi bila putokaz za sve te odbacivanje skepticizma da će projekt samo ponavljati obrasce na kojima su postojali. Razvitak će ovisiti o aktivnom uključivanju svih sudionika u dograđivanje i primjenjivanje ovog europskog projekta.

6.5. Unatoč brojnim problemima, uključujući i ratne, koji opterećuju europsku svakodnevnicu, projekt europske dimenzije u obrazovanju nudi optimizam. Otvoreni je poziv, teži otvorenosti i nije vremenski ograničen. Istodobno je politički i obrazovni projekt, bez rigidne definicije, koji nastoji obuhvatiti ukupni geopolitički prostor Europe, stvoriti i unaprijediti veze mladih Europljana i u njihovoj povezanosti i uzajamnosti graditi put za buduću Europu. Sigurno je da će u svom daljnjem razvitku dobivati nova obilježja, možda i novo ime, ali u sadašnjem trenutku predstavlja značajnu fazu europskog obrazovanja i provedbu odluka o europskom zajedništvu.

IZVORI

Antonouris, G.: *The European dimension in teacher training: An introductory course on intercultural themes Nottingham Polytechnic*, Nottingham, 1990.

Approaches to the European Dimension in Teacher Education (Edited by Andrew Convey). UK Centre for European Education, London, 1992.

Bell, Gordon H.: *Intercultural Pedagogy and the European Dimension in Education*. U: *The European Journal of Intercultural Studies*, Volume 5, No. 2, IAIE, Hilversum, 1994.

EDIT – European Dimension in Teaching (Pan European Issue), No. 3, Spring 1993. Central Bureau for Educational Visits & Exchanges, London, 1993.

"European Awareness" (Development Projects 1991/92), *Report No. 3*. Central Bureau for Educational Visits & Exchanges, London, 1993.

European Dimensions in Higher Education. Council of Europe, Standing Conference on University Problems, Strasbourg, 1992.

Fouquet, F.: Group of experts: Atlas on the European Dimension. *Case studies: Study on school exchanges*. Council of Europe, Strasbourg, 1994.

Green Paper on the European Dimension of Education. Commission of the European Communities, Brussels, 1993.

Hawthorn, Ruth: The Development of a European Dimension in the Training of Guidance Practitioners. U: *CEDEFOP Flash*, 2/93, Berlin, 1993.

Recommendation No. R/83/4 of the Committee of Ministers to Member States Concerning the Promotion of an Awareness of Europe in Secondary Schools Adopted by the Committee of Ministers on 18 April 1983. Council of Europe, Committee of Ministers, Strasbourg, 1983.

Recommendation 1111 (1989.) on the European dimension of education Adopted by the Parliamentary Assembly of the Council of Europe on 22 September 1989. Council of Europe, Strasbourg, 1989.

Report on European Cultural Co-operation (Rapporteur: Günther Müller). Council of Europe, Strasbourg, 1988.

Report on the European Dimension of Education (Rapporteur: M. Bassinet). Council of Europe, Strasbourg, 1989.

Resolution No. 1 on *The European Dimension of Education: Teaching and Curriculum Content*. Adopted on the 17th Session of the Standing Conference of Ministers of Education in Vienna on 17 October 1991. Council of Europe, Strasbourg, 1991.

Resolution of the Council and the Ministers of Education Meeting within the Council on the European Dimension in Education of 24 May 1988. (8 IC 177/02). *Official Journal of the European Communities*, No. C 177/5, Brussels, 1988.

Resolution 225 (1991) on the contribution of local and regional authorities to European education policy. Adopted by the Standing Conference of Local and Regional Authorities of Europe on 20 March 1991. Council of Europe, Strasbourg, 1991.

The European Dimension of Education: Teaching and Curriculum Content (Discussion paper). Council of Europe, Strasbourg, 1991.

The Council of Europe and Education (Progress report), Council of Europe, Strasbourg, 1994.

THE EUROPEAN DIMENSION IN EDUCATION – ITS EMERGENCE, DEVELOPMENT AND CURRENT POSITION

Vinko Zidarić
Zagreb

The European dimension of education or the European dimension in education has been formed as a multi-lateral project in the Council of Europe and European Union, in whose documents one can observe its emergence and development. The concept stems from national interests and the integrity of school systems, but in an attempt to find and define their common and "added" teaching subject-matter and other values while searching for European cooperation and identity, the constitutive elements of the European policy of education. Its task is the improvement of international cooperation, mutual understanding and providing conditions for greater work and other kinds of mobility in the whole European region. The forms and contents of its application and implementation differ, and they include international projects of cooperation, exchange, encounters and study schemes of students, teachers and schools, the coordination of curricula, textbooks and modes of education as well as professional improvement of teachers and interaction and complementarity of all educational activities. Although the European dimension of education is not firmly structured as a multi-lateral project, it is gaining ground in school systems of member-countries of the Council of Europe and the European Union. It is an attempt to achieve creative synthesis of variety, in congruence with political and other demands and needs of contemporary Europe and especially of the future Europe.

DIE EUROPÄISCHE DIMENSION IM BILDUNGSWESEN – ENTSTEHUNG, ENTWICKLUNG UND GEGENWÄRTIGE LAGE

Vinko Zidarić
Zagreb

Die europäische Dimension des Bildungswesens bzw. im Bildungswesen wurde als multilaterales Projekt innerhalb des Europarats und der Europäischen Union entworfen. Entsprechende Dokumente und Aktivitäten geben Aufschluß über dessen Entstehung und Entwicklung. Ausgehend von nationalen Interessen und der Integrität einzelner Schulsysteme versucht dieses Projekt, darin sowohl die Gemeinsamkeiten als auch das jeweils "Hinzugefügte" aufzudecken und zu definieren, um das europäische Gemeinsame, um europäische Identität zu ermitteln, die die Grundlage europäischer Bildungspolitik darstellen soll. Aufgabe dieser ermittelten Dimension ist die Förderung der internationalen Zusammenarbeit, des gegenseitigen Verstehens und die Schaffung von Voraussetzungen zur erleichterten Beweglichkeit sowohl im Arbeitsleben als auch auf den übrigen Tätigkeitsfeldern des gesamteuropäischen Raums. Formen und Inhalt der Anwendung und Durchführung sind jeweils verschieden und umfassen internationale Gemeinschaftsprojekte, so auch Austausch, Treffen und Studienaufenthalte von Schülern, Lehrern und ganzen Schulen, die Angleichung von Schulplänen und Unterrichtsprogrammen, Lehrbüchern und Ausbildungsprogrammen für Lehrpersonal, und schließlich die Interaktion und Komplementarität sämtlicher erzieherisch-bildender Aktivitäten. Wenn auch die europäische Dimension im Bildungswesen nicht die feste Struktur eines multilateralen Projekts aufweist, so wird sie doch mehr und mehr zur Wirklichkeit in den Schulsystemen der Mitgliedsstaaten des Europarats und der Europäischen Union. Ziel dieser angestrebten Dimension ist, im Einklang mit den politischen und anderen Forderungen und den Bedürfnissen des zeitgenössischen, besonders aber des zukünftigen Europa, eine kreative Synthese von Unterschieden zu erreichen.